

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2.09:7.036

ДИСКУРС НАУКИ І КРИЗА РЕЛІГІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В РОМАНАХ А. С. БАЕТТ

Дмитро Дроздовський

*Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
вул. М. Грушевського, 4, Київ, Україна, 01001
drozdovskyi@ukr.net*

Окреслено філософську проблематику творів сучасної британської письменниці А. С. Баєтт. Виявлено специфіку репрезентації вікторіанського дискурсу. Визначено зв'язок між кризою віри, експлікованою в вікторіанських романах XIX ст. та ретровікторіанських романах А. С. Баєтт. З'ясовано специфіку експлікації дискусії про “дві культури” у творах письменниці. Розглянуто інтертекстуальні зв'язки між романами А. С. Баєтт. Творчість письменниці репрезентовано як знакову для розуміння динаміки англійського роману в аспекті переходу від постмодернізму до пост-постмодернізму. Схарактеризовано комплекс ключових тем і мотивів, наявних у творчості письменниці. За допомогою підходів герменевтики та міфокритики простежено специфіку експлікації християнських мотивів, а також давньоскандинавських міфів, репрезентованих у творах у трансформованому вигляді. Розглянуто причини звернення А. С. Баєтт до вікторіанства.

Ключові слова: сучасна англійська література, англійський роман кінця XX ст., А. С. Баєтт, пост-постмодернізм, науковий дискурс у літературі, криза віри, християнство.

Вступ. У другій половині XX – на початку XXI ст. чимало британських письменників актуалізують проблематику вікторіанської епохи. Такий інтерес до вікторіанства детермінований новим етапом у розвитку науки, яка піддає сумніву релігійні переконання. Вікторіанська епоха в особливий спосіб оприявнює конфлікт між науковим знанням та релігійними віруваннями.

Наголосимо, що XIX ст. було століттям сумнівів; періодом, коли сформовані раніше уявлення були змінені під впливом відкриттів у природничих науках. Початок XXI ст. так само ознаменувався фундаментальними відкриттями у царині нейробіології, генетики, астрофізики та ін. Результати цих наукових відкриттів у певний спосіб увійшли в чергову стадію конфлікту з релігією. Крім того, якщо 150 років тому дискурс науки як і раніше був зрозумілий для освіченої громадськості, то сьогодні мова науки стає все більш незрозумілою для тих, хто не має ґрунтовних знань у математиці чи біологічній термінології. Розподіл на “дві культури”, який запропонували Ч. П. Сноу і Ф. Р. Леавіс майже п'ятдесят років тому, сьогодні в певний спосіб визначає функціонування наукового й гуманітарного дискурсів.

Нинішня англійська література експлікує ті світоглядні проблеми, які лежали в основі світоглядних позицій вікторіанської доби: страх смерті, втрата релігійних переконань і конфлікт із науковими підходами, сутність людської ідентичності, негативний вплив суспільства на довкілля тощо.

Британська письменниця А. С. Баєтт (*Dame Antonia Susan Duffy, або A. S. Byatt*) у романах осмислює вікторіанську кризу віри, звертає особливу увагу на розвиток та специфіку функціонування науки і літератури XIX ст. **Аналіз останніх досліджень і публікацій.** “Нео-вікторіанський” або “ретро-вікторіанський” роман — популярний жанр новітньої англійської літератури. Зауважимо, що “Жінка французького лейтенанта” / “*The French Lieutenant’s Woman*” (1969 р.) [21] Джона Фаулза, на думку Шаттлворт, – “очевидний попередник” цієї жанрової моделі [26, с. 149]. Роман Дж. Фаулза експлікує постмодерністську модель репрезентації дійсності, погляди кінця XX століття, що відділяє сучасного читача від персонажів.

Дж. Бакстон, проаналізувавши роман “*Possession*” (“Одержимість / Володіння”, 1990) А. С. Баєтт, зауважує, що тут “сюжет нагадує коридор дзеркал” [2, с. 90]. Науковець наголошує на прихильності письменниці до традицій вікторіанської романтики.

Хоча Шаттлворт, досліджуючи романи Д. Фаулза, Г. Свіфта, А. С. Баєтт, убачав у вікторіанстві ностальгічне тяжіння до “істинної екзистенційної кризи” [26, с. 155], позаяк кінець XX ст. позначений браком “будь-яких фіксованих моделей віри, від якої можна визначити себе” [26: 155], проте, на думку дослідника, А. С. Баєтт наголошує на тому, що її “власні наміри, наскільки я їх пам’ятаю, більше стосувалися порятунку вікторіанських мислителів, складних для розуміння, від сучасних пародій, подібно до тих, які маємо у Фаулза і Л. Стречі” [12, с. 79].

На думку письменниці, Айріс Мердок мала значний вплив на формування її світоглядних позицій. У своїх романах проблему втрати моральності А. С. Баєтт пов’язує з тим, що наука активно усуває релігію і дає людині змогу знайти відповідь на ті запитання, які раніше стосувалися релігії: “Пишу про науковців, позаяк вони не проводять свій час, розкриваючи суперечності в світі, ухиляючись від розмов про теологічно абстрактні поняття, які, проте, мають важливе значення. Мене цікавить *природознавство релігії* – на відміну від багатьох дарвіністських послідовників, налаштованих проти будь-якого інтересу до цієї давньої і складної форми поведінки людини. Мій священник у “*Morphia Eugenia*” хоче вірити як у Дарвіна, так і в церкву, як це зробив Чарльз Кінгслі, і герцог Аргайл, і багато інших священнослужителів-натуралістів. Але мій герой, виходячи з Голза і Воллеса, є амазонським натуралістом” [12, с. 79].

Методологія дослідження. У дослідженні використано підходи інтертекстуального аналізу (С. Діллон), прийоми структуралізму й постструктуралізму, герменевтики та міфокритики.

У романі “*Possession*”, починаючи з дванадцятого розділу, є чимало посилань на Госсе, Лайєлла, Дарвіна, які визначають лектуру Еша. Крім того, багато образів із поеми наявні у романі “*Angels and Insects*”, а отже, доцільно зазначати про особливі інтертекстуальні реляції між двома романами А. С. Баєтт. Використовуючи термінологію Ю. Крістєвої про генотекст і фенотекст, С. Діллон зауважує, що “фенотекст наділений нескінченними можливостями генотексту, з яким він має однозначно-множинну кореляцію” [18, с. 87]. Це критичний підхід, який особливо продуктивний у романах А. С. Баєтт. Буде слушним розглядати її романи у вигляді фенотексту, натомість генотекст охоплює всі її інші роботи, а також її численні посилання на інших авторів.

Результати дослідження та їхнє обґрунтування. “Ангели й комахи” (“Angels and insects”, 1992) [8] – книжка, що складається з двох частин (по суті, йдеться про два романи): “Morphia Eugenia” [8] і “Шлюбний ангел” (“The Conjugal Angel”) [9]. Перший експлікує вікторіанський релігійний сумнів, а другий візуалізує систему переконань, яка зазіхає на християнський спіритуалізм, особливо в душі Сведенборга. Баєтт стверджує, що, “The Conjugal Angel” – роман про вивчення сумніву Теннісона і спіритуалізму Сведенборга – постукування по столу розглядалося як природна релігія для “матеріалістичного віку” [12, с. 79–80].

Зазначені романи експлікують мотив утрати або ж відмови від релігійної віри, переконаність у тому, що наука дає відповіді на ті релігійні запитання, які ставлять герої. Роман “Рагнарок: (“Ragnarök”, 2011) [16], у якому реактуалізовано дравньоскандинавські міфи про занепад світу богів, постає завершальним етапом в осмисленні взаємодії релігійного та наукового дискурсів у художніх творах. Цей роман постає історією, у якій йдеться про знищення як світу природи (людини), так і світу богів.

Зазначаємо, що А. С. Баєтт не раз зауважує, що ще дитиною усвідомила неприйнятність для себе християнської історії. В інтерв’ю письменниця зазначає: “У романі “Діва Марія в саду” я хотіла замінити жіночу міфологію чоловічою. Чоловіча міфологія – це Вмираючий Бог і міф про Воскресіння. Жіноча – народження і Відродження, і це те, що визнали елізаветинці” [19, с. 193].

У романі “Діва Марія в саду” (“The Virgin in the Garden”, 1978) [3], Стефані Поттер (героїня, яка, за Баєтт, найближче нагадує саму письменницю) іде до церкви у Великодню неділю, щоб спостерігати за своїм майбутнім чоловіком Деніелом Ортоном котрий працює вікарієм. “Її неприязнь до християнства міцна, немовби крига” [3, с. 114].

Баєтт в одному інтерв’ю зазначає, що завжди була агностиком, незважаючи на потужне релігійне виховання в школі-інтернаті квакерів, де навчалась у підлітковому віці: “Я не поділяю ідей християнства... Хоча Айріс Мердок і хотіла б, щоб християнство було правдою, якби це було можливо. Сама я ніколи не вважала, що це правда” [25].

Захоплення Баєтт творчістю Джордж Еліот [20] вплинуло і на її власне письмо. У четвертому розділі роману “Пристрасті розуму” (“Passions of the Mind”, 1991) [6] письменниця осмислює відмову Еліот від християнства і висхідний інтерес до того, що тоді називали “природничою історією”, науковим розумінням світу. Звернувшись до вікторіанського “часткового, прогресивного і сумнівного забуття” [6, с. 92] в християнському богослів’ї і несумісності віри в диво й Воскресіння в поєднанні з науковими законами, які керують реальним світом, Баєтт зазначає, що “молода Джордж Еліот була євангелісткою-англіканкою, а після прочитання <...> Фойєрбаха стала антихристиянинкою” [6, с. 92–93]. У романах “Діва Марія в саду” [6], “Це ще життя” (“Still life”, 1985) [4], “Вавилонська вежа” (“Babel Tower”, 1996) [11] і “Свист жінки” (“A Whistling Woman”, 2002) [13] єдиними персонажами, які перебувають на межі релігії і науки, є Маркус Поттер і його подруга Жаклін. Проте, їхня юнацька участь у релігійному русі з часом зникає, тож надалі своє життя герої вбачають лише в науці. Друг дитинства, який залишає роботу, щоб приєднатися до релігійної громади, трагічно загинув через свою участь у секті. У зазначених романах є й інші персонажі, які своїми поглядами експлікують брак віри в Бога, але у творах немає нікого, хто бореться з вірою і сумнівами через наукове знання.

У вікторіанській добі наявне протистояння між релігією і наукою. Протягом ХІХ ст. вимога вірити в християнські істини була підірвана потребою знати, шукати нову істину, засновану на розумінні. У романі

“Possession” вигадана поетеса Кристabelle ЛаМотт, написавши листа майбутньому коханцеві Генрі Рендольфу Ешу, заявляє, що його поезія викликала в ній релігійний сумнів, стала “приводом для найжахливішої кризи в моїй простій релігійній вірі, що я коли-небудь відчувала або сподівалася випробувати. Це не означає, що десь у цій поемі ви здійснили напад на християнську релігію [...]. Ви зробили Святе Письмо не більше ніж іншою Страшною розповіддю” [5, с. 160].

Еш серйозно ставився до Кристabelle і наголосив у відповіді, що хоча він і не збирався брати під сумнів біблійні істини, а хотів утвердити ідею “Універсальної Істини про живу присутність Отця (під будь-яким іменем) і надії на Воскресіння” [5, с. 163], він був на шляху “до рівності всіх релігій... і наявність тих самих істин у всіх релігіях є аргументом як за, так і проти, першорядної істини в Єдиному Абсолюті” [5, с. 163].

Посилаючи такий лист Кристabelle і запевняючи, що розум жінок більш інтуїтивний і чистий, ніж у чоловіків, і що ті можуть “триматися за правду надійно на відміну від чоловіків, які все ставлять під сумнів” [5, с. 163], Генрі Еш показує, що він сам ставиться до жінки як до інтелектуально рівної, на відміну від Артура Галлама в романі “The Conjugal Angel”. Галлам хоче не зважати на запитання Емілі Теннісон із приводу його коментаріїв до праці “Про природу речей”: “Жінки не повинні забивати свої симпатичні голови всім цим теоретизуванням” [9, с. 228]. Галлам у листі до Емілі зазначає: “Я не думаю, що жінки повинні були б сильно турбуватися про теологію” [12, с. 110].

У власному листі, відповідаючи на сумнів ЛаМотт (яка згадує вірш Еша про Лазаря), Генрі піддає сумніву буквально воскресіння Лазаря: “Невже я по-справжньому вважаю, що ця людина зайшла до підземелля, де Лазар уже мав пошкоджене тіло, і наказала йому встати і йти?” [5, с. 168]. Зазначимо, що розділ 3 у романі “**Passions of the Mind**” частково присвячений Роберту Браунінгу і його трактуванню біблійних легенд, як про воскресіння Лазаря.

ЛаМотт, частково погоджуючись з Ешем, наполягає на істинності Христового послання. “Я є Істина і Життя, сер. Це твердження або поетичний натяк? Воно промайнуло крізь вічність – Я ЄСМЬ” [5, с. 169].

Подальші листи між героями оприявнюють тему спіритуалізму – ще один вияв вікторіанського тяжіння до теми потойбічного життя.

“Possession” містить у своїй структурі чимало текстів, які А. С. Баєтт написала в різних жанрових стилях. До них належать листи, щоденники, біографія і критика, а також вікторіанська поезія, яку приписують вигаданим поетам Ешу і ЛаМотт. Також Баєтт хотіла використати цитати з раннього “вікторіанського” вірша Езри Паунда, але Дж. Д. Енрайт (її тогочасний редактор) переконав, щоб письменниця написала власні вірші у стилі Паунда. “Оскільки Баєтт завжди “була одержимою” поезія таких вікторіанців, як Браунінг і Теннісон, ці “мертві голоси” допомогли їй здійснити віртуозне виконання поетичної стилізації” [24].

На нашу думку, наявність у романі прикладів вікторіанської поезії допомогла забезпечити художню виразність роману.

Поема “Swammerdam” (досл. “черевомовник”, хоча водночас у назві наявна алюзія на голландського дослідника Яна Сваммердама – *Д.Д.*) – драматичний монолог у стилі Роберта Браунінга [1], що нібито написав Еш. Генрі і надіслав рукописну копію ЛаМотт, але лист перехоплює її ревнивий друг і компаньйон Бланш Кловер. Відкриття цієї крадіжки (зазначимо, що це не перший раз, коли вихоплювання вірша викликає ревності та істеріку – подібна ситуація простежується в романі “Вавилонська вежа”, де Найджел так само болісно реагує на вірш Г’ю Пінка, у результаті Фредеріки зазначає краху) і спричиняє першу зустріч двох

поетів після того, як вони почали своє листування, що згодом привело до, хоча і швидкоплинного, любовного роману. Поема заслуговує особливої уваги, оскільки є відображенням релігійного сумніву й інтересу Еша до науки.

Голландський натураліст – Ян Сваммердам жив у XVII ст. Незважаючи на новаторську роботу в ентомології та використання мікроскопів, він помер у бідності, коли мав майже 40 років. Його значний внесок у науку був визнаний після смерті, а “Institute for Life Sciences” (“Інститут наук про життя”) при Амстердамському університеті названий на його честь. Зазначимо, що Я. Сваммердам також пов’язаний із релігією. Згідно з “Chambers Biographical Dictionary” (1990) [17] “він поступився фанатичним містичним впливам Буріньйон і відмовився від науки. Аннет Буріньйон (1616–1680) вважала, що покликана відновити чистий дух Євангелія” [17, с. 764].

У поемі Еша “Сваммердам ось-ось помре, а священник, який доглядає за ним у чернечій келії, розповідає про життя й роботу, про стосунки з Богом і наукою. Форма поеми нагадує монологи Браунінга, але багато тем знаходять своє відображення у “In Memoriam” Теннісона (1850)” [27]. Каталог про комах, який уклав голландський етимолог, показував, що ці істоти “були виявлені з любов’ю, вони свідчили про таємничу хитру руку природи” [5, с. 202]. Сваммердам наголошує на впливі Аннет Буріньйон на власні погляди: “Хто говорив зі мною, коли я був у відчаї, Боже, ти був поза часом і простором точкою Нескінченної Любові” [5, с. 203]. Він “прагнув пізнати витоки життя... Його мікроскоп відкрив світ дива, світ істини; жажливий і нагромаджений недомовленостями життя” [5, с. 207]. Хоча Сваммердам підтримує ідею зміщення людини з “центру речей”, він відходить від того, щоб витіснити Бога з його центрального місця. Науковець доходить висновку, що людина не може, врешті-решт, насолоджуватися вічним життям, але замість цього може бути важливою для Бога, як мікроскопічна істота важлива для науковця. Для Сваммердама “ключ до життя полягає у сліпому білому хробаку, що з’їдає плоть, поїдається птахом, з якого потім зготують соковиту вечерю для іншої людини, і так по колу” [5, с. 205].

Роман “Possession” знаходить своє тематичне продовження в романі “Angels & Insects”. Поема “Swammerdam” постає прологом до “Morpho Eugenia” (перший роман у цій книжці А. С. Баєтт). Вірш Еша візуалізує різні аспекти життя комах, як-от: соціальні стосунки між комахами, метаморфози личинок і метеликів “з-поміж [...] темної незрячої голови смерті” [5, с. 202].

У романі “Morpho Eugenia” йдеться про Вільяма Адамсона. У своєму збірнику нарисів “Про історії справжні й вигадані” (“On Histories and Stories”) [12] Баєтт пояснює ідею роману: “Молодий науковець одружується з дочкою старого священника-колекціонера і потрапляє в пастку до замиського будинку, який схожий на мурашник, у ньому не визначено, що є джерелом влади: особи жіночої статі, що народжують або жваві безстатеві робочі” [12, с. 116]. Вільям – дарвіністський агностик, який має чемно заперечувати жалюгідні спроби тестя виправдати віру у всемогутнього Бога. Гаралд Алебастер, тесть, у власних поглядах утілює концепцію креаціонізму.

Священник скаржиться на втрату впевненості в християнській вірі, якою його покоління насолоджувалося в молоді роки. У новому часі “ангели й біси не сваряться на небесах за добродієність і вади людські” [9, с. 59]. Він висловлює розчарування у зв’язку зі втраченою вірою: “Не можу виміряти відчуття втрати, це провалля відчаю” [9, с. 60]. Натомість Адамсон дедалі більше захоплюється власними спостереженнями над світом природи, хоч каталогізація втомлює героя, позаяк дослідник прагне “спостерігати життя, а не мертві мушлі” [9, с. 73].

Алебастер цитує розділ LIV з “In Memoriam”: “О, все ж ми вважаємо, що так чи інак добре буде кінцевою метою злого” [9, с. 87]. Священнослужитель покликається на образ, який переслідує Теннісона: образ дитини, що плаче вночі, яка дитина потребує батька, який ось-ось має прийти. “Дитя, що плаче вночі, не отримує просвітлення, але теплий дотик батьківською руки допомагає вірі жити” [9, с. 89]. Алебастер знаходить розраду у вірі в християнські постулати, які не можуть бути сприйняті розумом. Не випадково, на його думку, у Книзі Буття Адам і Єва вигнані з раю за сміливість скуштувати плоди з Дерева пізнання. На думку героя, релігійна віра часто здається несумісною з раціональним мисленням. Як дослідник, Адамсон спростовує аргументи Алебастера, посилаючись на Фейєрбаха: “Я б відповів, як відповідає Фейєрбах: “Homo homini deus est” (людина людині Бог), наш Бог – це ми самі, ми поклоняємося собі. Ми створили нашого Бога шляхом оманливої аналогії, сер” [9, с. 89].

У романі “Свист жінки” (“A Whistling Woman”) [13] Маркус – молодший брат Фредеріки Поттер у підлітковому віці переживає релігійне захоплення (дізнавшись про те, як учитель розлівав дітей), але досягає більш здорового стану самосвідомості і зрілості в результаті роботи як математик. Наука виводить його з містичного, заплутаного виміру у світ детермінацій (психологічних, соціальних, економічних тощо).

“Рагнарок” (“Ragnarök”, 2011) [16] – розповідь про трансформований міф про Деметру й Персефону – міф, який Баєтт використала і в романі “Possession”. Смерть Балдура, якого вважали невразливим, згадує Еш, який стверджує, що слово, яке Один прошепотів Балдурові, мало розпочати “воскресіння”. Охоронець богів Хермодур (подаємо транслітерацію відповідно до написання в романі А. С. Баєтт, позаяк у міфах персонажів названо як “Бальдер” і “Хермод” – Д.Д.) вирушає укласти угоду з королевою царства мертвих, щоб повернути Балдура на землю живих, аби у такий спосіб заспокоїти побратимів-богів, зокрема, й матір, “оскільки та не могла жити без нього. Хель відповів, що матері навчилися жити без своїх синів. Кожного дня молоді юнаки вмирали і тихо проходили через її золотий міст. Тільки в Асгарді вони могли померти в битві кожен день і знову жити, щоб святкувати ввечері” [16, с. 105].

“Рагнарок” постає своєрідним продовженням міркувань Генрі Рендольфа Еша в романі “Possession”, але також і відповіддю письменниці на сучасні вияви загальнопланетарної екологічної кризи. В есеї “Міркування про міфи” наприкінці роману “Рагнарок” авторка зазначає про актуальність цього міфу щодо знищення світу навколо нас: “Майже всі науковці, яких я знаю, одностайні: ми самі спричинимо власне зникнення” [16, с. 167]. В есеї згадано історію про “худу дитину” (“the thin child”), яка читає легенду й водночас чує шум бомбардувальників, що летять над головою. Дитина боїться, що її батько ніколи не повернеться з війни. У романі експліковано тему стрімкого руйнування нашого нинішнього докільця людини [16, с. 167]. У романах “Babel Tower” і “A Whistling Woman” А. С. Баєтт робить покликання на основоположну роботу Рейчел Карсон “Безмовна весна” (“Silent Spring”, 1962), де порушено проблему знищення планети. В інтерв’ю австралійському науковому журналісту А.С. Баєтт згадав дискусію про “Дві культури”: “Ч. П. Сноу написав “Дві культури”, де сказав, що літературний світ необізнаний зі світом науки, люди мали б знати, що таке другий закон термодинаміки. Але і я не знаю, про що йдеться в другому законі термодинаміки” [23].

У романі Баєтт репрезентує скандинавського бога Локі, який “був зацікавлений у речах, тож цікавився, у який спосіб вони простежуються в світі” [17, с. 113] як прототип

сучасного науковця. На останній сторінці роману ця ідея знаходить пряме втілення: “[Локі] зацікавлений у тому порядку, в руйнуванні і знищенні в порядку. Він, кажучи алегорично, міг би бути окремим науковим розумом, який міг би або врятувати Землю, або сприяти її швидкому знищенню” [16, с. 170]. В інтерв’ю каналу Бі-Бі-Сі (BBC) (програма “Front Row”, вересень 2011, радіостанція BBC Radio) з Марком Лоусоном, обговорюючи “Рагнарока”, Баєтт порівняла різні апокаліптичні сценарії, пережиті її поколінням, зокрема, такі, як Друга світова війна, Карибська криза і “Холодна війна”, зауважуючи, що сьогодні загроза доквітлю – це наймасштабніша антропогенна криза.

Отож, А. С. Баєтт відкидає християнські спроби деяких середньовічних ісландських книжників використати інший, позитивніший сюжет про воскресіння світу. Письменниця, навпаки, акцентує на похмурому образі кінця світу: “Після довгого часу і вогонь помер. Все, що там, було лише поверхнею чорної рідини, яка спалахувала в маленьких точках світу, які все ще проникають крізь зоряні діри. Кілька золотих фігур, погойдуючись, плавали у темряві” [16, с. 143].

Висновки. Отже, в XXI ст., як і раніше, простежується ідеологічний конфлікт між тими, хто підтримує науку, і тими, хто дотримується релігійних (містичних, ірраціональних, спіритичних) переконань. Левінсон [22] в есеї про ретровікторіанські твори Баєтт зазначив: “Те, що оживлює історичний вимір в “Ангелах і комах” – це не туга за минулою епохою, а впевненість, що історія твориться зараз. Ми потурали фантазіям витонченості; нас спалювало минуле, ми пишалися собою у сучасності. Але сила цих історій у тому, щоб стверджувати, що хоча наш час не є їхнім, проте їхні проблеми залишаються нашими” [22]. Усвідомлення впливу людини на світ є однією з особливостей, які відокремлюють XIX і XXI століття. В есеї А. С. Баєтт про Ван Гога письменниця зауважує: “Ми все наділяємо смислами за допомогою міфів і вигадок наших предків” [6, с. 312].

Коли кінець світу наблизився, боги запустили корабель смерті під назвою “Нагларф”, “зроблений із напівпрозорого матеріалу з нігтів мертвих людей... Це був корабель-привид, кольору кістки, мертво-сірий” [16, с. 138–139].

У романах “Possession” і “Angels & Insects” А. С. Баєтт експлікує кризу віри, спричинену науковими відкриттями вікторіанської епохи.

Сучасна англійська письменниця перероблює давньоскандинавський міф про падіння богів і занепад світу, щоб наголосити на загрозі, яка зараз має планетарну небезпеку.

Список використаної літератури

1. Browning R. Mr. Sludge ‘The Medium’ // *Dramatis Personae. The Poems of Robert Browning* / R. Browning. – London : Wordsworth Editions Limited, 1994. – P. 736–735.
2. Buxton J. What’s love got to do with it?: Postmodernism and Possession // *Essays on the fiction of A.S. Byatt: imagining the real*. Eds. Alexa Alfer and Michael J. Noble / J. Buxton. – Westport: Greenwood Press, 2001. – P. 89–104.
3. Byatt A. S. *The Virgin in the Garden* / A. S. Byatt. – London : Chatto & Windus, 1978. – 428 p.
4. Byatt A. S. *Still Life* / A. S. Byatt. – Harmondsworth : Penguin, 1986. – 358 p.
5. Byatt A. S. *Possession* / A. S. Byatt. – London : Vintage, 1991. – 511 p.
6. Byatt A. S. *Passions of the Mind* / A. S. Byatt. – London : Vintage, 1993. – 346 p.
7. Byatt A. S. *The July Ghost* // *Sugar & Other Stories* / A. S. Byatt. – London : Vintage, 1995. – P. 39–56.
8. Byatt A. S. *Morpho Eugenia* // *Angels & Insects* / A. S. Byatt. – London : Vintage, 1995. – 160 p.

9. Byatt A. S. *The Conjugal Angel // Angels & Insects* / A. S. Byatt. – London : Vintage, 1995. – P. 163–290.
10. Byatt A. S. *Babel Tower* / A. S. Byatt. – London : Vintage, 1997. – 640 p.
11. Byatt A. S. *The Biographer's Tale* / A. S. Byatt. – London : Chatto & Windus, 2000. – 305 p.
12. Byatt A. S. *On Histories and Stories Selected Essays* / A. S. Byatt. – London : Vintage 2001. – 196 p.
13. Byatt A. S. *A Whistling Woman* / A. S. Byatt. – London : Vintage, 2003. – 432 p.
14. Byatt A. S. *Fiction informed by science* / A. S. Byatt // *Nature*. – 2005. – no 434 (March). – P. 294–297.
15. Byatt A. S. *The Children's Book* / A. S. Byatt. – London : Chatto and Windus, 2009. – 675 p.
16. Byatt A. S. *Ragnarök* / A. S. Byatt. – Edinburgh : Canongate Books Ltd, 2011. – 208 p.
17. Magnusson M. *Biographical Dictionary* / M. Magnusson. – Edinburgh : W & R Chambers Ltd, 1990. – 1616 p.
18. Dillon S. *The Palimpsest* / S. Dillon. – London : Continuum, 2007. – 176 p.
19. Dusi J. A. A.S. Byatt // *Women Writers Talking*; [ed. Janet Todd] / J.A. Dusi. – New York and London : Holmes & Meier Publishers, 1983. – P. 181–195.
20. Eliot G. *Middlemarch* / George Eliot. – London : Penguin, 1985. – 738 p.
21. Fowles J. *The French Lieutenant's Woman* / John Fowles. – London : Jonathan Cape Ltd, 1969. – 467 p.
22. Levenson M. *Angels and Insects: Theory, Analogy, Metamorphosis // Essays on the fiction of A.S. Byatt: imagining the real*; [ed. Alexa Alfer, etc.] / M. Levinson. – Westport : Greenwood Press, 2001. – P. 161–174.
23. Mitchell N. A.S. Byatt: Woman of Letters and ...Science!, 2010. Електронний ресурс. Режим доступу – <http://www.abc.net.au/radionational/programs/allinthemind/as-byatt-woman-of-letters-and-science/3021714> [Accessed 20 January 2012].
24. Mullan J. 2009. *Guardian Book Club: A.S. Byatt*. Електронний ресурс. Режим доступу – <http://www.guardian.co.uk/books/audio/2009/jul/10/as-byatt-guardian-book-club> [Accessed 20 January 2012].
25. Newman J. *An Interview with A. S. Byatt, 2003* / J. Newman. Електронний ресурс. Режим доступу – <http://www.circles.com/interviews/byatt.html> [Accessed 15 December 2011].
26. Shuttleworth S. *Writing Natural History: Morpho Eugenia. Essays on the fiction of A. S. Byatt: imagining the real*. Eds. Alexa Alfer and Michael J. Noble / S. Shuttleworth. – Westport : Greenwood Press, 2001. – P. 147–160.
27. Tennyson A. *In Memoriam* / A. Tennyson. – New York and London : W.W. Norton & Company, 2004. – 252 p.

SCIENTIFIC DISCOURSE AND CRISIS OF RELIGIOUS IDENTITY IN S. BYATT'S NOVELS

Dmytro Drozdovskyi

*Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine
4, M. Hrushevskyi St., Kyiv, Ukraine, 01001
drozdovskyi@ukr.net*

In the paper, the philosophical issues raised in A.S. Byatt's novels have been outlined. The bonds between the religious crisis in A. S. Byatt's English Victorian and Retro-Victorian novels have been

elucidated. The discussion about the two cultures initiated by Ch. P. Snow and its interpretation in A. S. Byatt's novels have been explained. The specific features of the discussion about the two cultures have been spotlighted taking into account the analyzed novels. The intertextual relations between the texts have been explained. A.S. Byatt's works have been analyzed as representative ones in order to demonstrate a specific transformation of the English novel from postmodern to post-postmodern. The complex system of key topics and motifs has been determined. Using hermeneutic and myth-criticism approaches the Christian motifs and the old Scandinavian myths represented in A. S. Byatt's novels have been revealed. The author of the paper examines Byatt's writing about the Victorian crisis of faith and belief in science. Both of these topics are also of great relevance to the writer's novels set in the 20th century.

In Byatt's fiction set in the Victorian period, however, we can see the process of the opposition between religion and science at work, often within one character. Throughout the nineteenth century the requirement to believe in Christian Truths was eroded by the human need to know and to seek a new Truth based on curiosity and understanding rather than faith.

In fact, a link between her fiction set in the nineteenth century and that set in A. S. Byatt's own lifetime is that both involved a move from religious faith which, as mentioned in this paper, the author rejected even in his childhood to a conviction that science provides many of the answers that the characters seek, especially concerning environmental issues. Byatt's latest book, a reworking of the Scandinavian myths of the downfall of the gods, *Raknarök*, is the culmination of this process, a tale of the destruction of the natural world and gods.

Keywords: contemporary English literature, English novel of the end of the 20th century, post-postmodernism, scientific discourse in literature, religious crisis, Christianity.